

تربیت دینی، نقش خانواده، نقش مدرسه از دیدگاه رهبری

نگین نادری^۱

چکیده

تربیت دینی به عنوان یکی از ارکان اساسی شکل‌دهنده شخصیت و هویت فردی، در جوامع مختلف از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این مقاله به بررسی نقش خانواده و مدرسه در تربیت دینی از دیدگاه رهبری می‌پردازد. خانواده به عنوان نخستین نهاد اجتماعی، با ایجاد فضایی سرشار از محبت و آموزه‌های دینی، می‌تواند پایه‌های اعتقادی و اخلاقی فرزندان را مستحکم کند. از سوی دیگر، مدرسه به عنوان نهاد آموزشی رسمی، با ارائه محتوای علمی و دینی، نقش مهمی در تقویت باورهای دینی و اخلاقی دانش‌آموزان ایفا می‌کند. رهبری بر اهمیت هم‌افزایی این دو نهاد تأکید دارد و معتقد است که همکاری و هماهنگی خانواده و مدرسه می‌تواند به تربیت نسلی مؤمن، متعهد و مسئول کمک کند. این مقاله با تحلیل دیدگاه‌های رهبری و بررسی تأثیرات خانواده و مدرسه بر تربیت دینی، به دنبال ارائه راهکارهایی برای بهبود فرآیند تربیت دینی در جامعه است. نتایج این تحقیق می‌تواند به سیاست‌گذاران و مدیران آموزشی در طراحی برنامه‌های مؤثر تربیتی کمک کند.

کلید واژه : تربیت دینی، خانواده، مدرسه

^۱ طلبه سطح دو حوزه علمیه حضرت معصومه دماوند

مقدمه

تربیت دینی یکی از ارکان اساسی شکل دهنده شخصیت فردی و اجتماعی انسان‌ها به شمار می‌رود و تأثیرات عمیق و ماندگاری بر رفتارها، نگرش‌ها و ارزش‌های آن‌ها دارد. در دنیای امروز که با چالش‌های متعددی در عرصه‌های فرهنگی، اجتماعی و اخلاقی روبه‌رو هستیم، تربیت دینی به‌عنوان یک ضرورت انکارناپذیر در فرآیند رشد و تعالی انسان‌ها مطرح می‌شود. در این راستا، خانواده و مدرسه به‌عنوان دو نهاد کلیدی و تأثیرگذار در تربیت دینی افراد شناخته می‌شوند. خانواده به‌عنوان نخستین محیط اجتماعی که فرد در آن شکل می‌گیرد، نقش بسزایی در انتقال ارزش‌های دینی و اخلاقی به فرزندان دارد. آموزه‌های دینی که از طریق والدین به کودکان منتقل می‌شود، می‌تواند به شکل‌گیری هویت دینی و اخلاقی آن‌ها کمک کند. از سوی دیگر، مدرسه به‌عنوان نهاد آموزشی و تربیتی، می‌تواند با ارائه محتوای آموزشی متناسب با آموزه‌های دینی و تربیتی، به تقویت این ارزش‌ها در دانش‌آموزان بپردازد. از دیدگاه مقام معظم رهبری، تربیت دینی نه‌تنها به‌عنوان یک وظیفه فردی، بلکه به‌عنوان یک مسئولیت اجتماعی مطرح است. ایشان بر اهمیت همکاری خانواده و مدرسه در تربیت نسل‌های آینده تأکید دارند و معتقدند که این دو نهاد باید در راستای یک هدف مشترک، یعنی تربیت انسان‌هایی مؤمن، متعهد و اخلاق‌مدار، همسو و هماهنگ عمل کنند. این هم‌افزایی می‌تواند زمینه‌ساز ایجاد جامعه‌ای سالم و پایدار باشد که در آن ارزش‌های دینی و انسانی به‌درستی حفظ و ترویج شود. در این مقاله به بررسی ابعاد مختلف تربیت دینی یعنی نقش خانواده در تربیت دینی فرزندان، نقش آموزش و پرورش در تربیت دینی و نقش خانواده و مدرسه در این فرآیند و تأکیدات مقام معظم رهبری و دیدگاه ایشان در باب اهمیت تعلیم و تربیت و خانواده و وظیفه معلمان و لزوم مراقبت بر حفظ ایمان و سند تحول بنیادین در این زمینه خواهیم پرداخت.

بیان مسئله

تربیت دینی به عنوان یکی از ارکان اساسی شکل‌دهنده شخصیت و هویت فردی، در دنیای امروز با چالش‌های متعددی مواجه است. در این راستا، خانواده و مدرسه به عنوان دو نهاد کلیدی در فرآیند تربیت دینی، نقش بسزایی ایفا می‌کنند. خانواده به عنوان نخستین محیط اجتماعی که کودک در آن رشد می‌کند، می‌تواند با انتقال ارزش‌ها و آموزه‌های دینی، پایه‌های اعتقادی و اخلاقی فرزندان را مستحکم کند. اما در بسیاری از موارد، تغییرات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی، موجب کاهش تأثیرگذاری خانواده در تربیت دینی شده است. از سوی دیگر، مدرسه به عنوان نهاد آموزشی رسمی، مسئولیت آموزش و پرورش نسل‌های آینده را بر عهده دارد. با این حال، در برخی از نظام‌های آموزشی، توجه کافی به تربیت دینی و اخلاقی دانش‌آموزان نشده و محتوای آموزشی به طور کامل با نیازهای دینی و فرهنگی جامعه هم‌راستا نیست. در این شرایط، شناسایی و تحلیل چالش‌ها و فرصت‌های موجود در این دو نهاد، به منظور تقویت تربیت دینی و ایجاد نسلی مؤمن و متعهد، ضروری به نظر می‌رسد. این تحقیق به دنبال پاسخ به این سوال است که چگونه می‌توان با بهره‌گیری از دیدگاه‌های رهبری، نقش خانواده و مدرسه را در تربیت دینی تقویت کرد و موانع موجود را شناسایی و برطرف نمود.

مفهوم شناسی

تربیت: تربیت دگرگون کردن گام به گام و پیوسته هر چیز است تا آنگاه که به انجایی که آن را سزد برسد.^۱
خانواده: مجموعه افراد دارای پیوند سببی یا نسبی که در زیر یک سقف زندگی می‌کنند.^۲
مدرسه: مدرسه یک نهاد آموزشی است که محیطی دانش‌محور و با کیفیت را برای دانش‌آموزان خود فراهم می‌کند که در رشد تحصیلی، اجتماعی و عاطفی و جسمانی آنها کمک‌کننده باشد.^۳

حسین بن محمد راغب اصفهانی. مفردات الفاظ القرآن و بیروت. دار القلم. ص ۳۴۰^۱

معین محمد. فرهنگ معین. انتشارات امیر کبیر^۲

میگنا. پایگاه خبری روانشناسی و تاب‌آوری^۳

تربیت دینی: تربیت دینی فرایندی است دو سویه میان مربی و متربی که ضمن آن مربی با بهره گرفتن از مجموعه عقاید، قوانین و مقررات دینی تلاش می کند تا شرایطی فراهم آورد که متربی آزادانه در جهت رشد و شکوفایی استعدادهای خود گام بردارد و به سوی هدف های مطلوب رهنمون گردد. ۱

نهاد خانه و مدرسه مکمل یکدیگرند، بر هم تأثیر متقابل دارند و هر یک نقش خاصی در تربیت کودک ایفا می کند؛ چرا که رابطه کودک و افراد پیرامون او در این دو محیط متفاوت است؛ یعنی: روابط در خانواده، فردی تر و عاطفی تر، ولی در محیط مدرسه، جمعی تر و منطقی تر است. برای دست یابی به تربیت مطلوب، به خصوص در زمینه مذهبی همکاری این دو نهاد ضروری است. مدرسه علاوه بر تکمیل آموخته های دینی کودک از محیط خانواده، می تواند آموزش های تازه ای در زمینه های دینی با شیوه های جدید به وی ارائه دهد. ۲

۱. نقش آموزش و پرورش در تربیت دینی

تقویت مبانی مذهبی و اخلاقی، پرورش تن و روان، آموزش و مهارت های علمی، فنی و هنری، تفکر درست و منطقی، آشنایی با مبانی ملی و میراث تاریخی و مهیا ساختن جوانان برای احراز شغل از جمله اهداف نظام های آموزشی جهان است.

در نظام آموزشی تعلیم و تربیت یا هر نوع اقدام سازنده اجتماعی برای خلق محیطی مطلوب است که تعاملات و ارتباطات آن در سطح مطلوبی انجام شود و ویژگی های یک جامعه استاندارد در آن تعریف شده باشد جامعه ای منظم و هدفمند که افراد در آن دارای رفتارهای سالمی هستند و دارای کیفیت زندگی مطلوبی می باشند این گونه می توان جامعه ای با این خصوصیات را جامعه ای سالم نامید عوامل متعددی چون رشد دانش و تکنولوژی، رشد نظام تربیتی، پرورش اعتقادات دینی درست، برقراری نظم و امنیت جامعه، اهمیت به حقوق افراد، نهادهای جامعه هدفمند.. به نحوی می توان گفت که برای ایجاد چنین شاخص ها برای یک جامعه سالم

نظام اصلاح و تربیتی از ارکان اصلی است و با پرورش آن می توان سایر ویژگی های دیگر جامعه سالم را تحقق بخشید.^۱

ساخت جامعه سالم یک هدف اجتماعی است که باید افراد و سایر بخش های جامعه با پیروی از برنامه های اجتماعی درست آن را اجرایی نمایند و قطعاً این هدف با توجه به ماهیت جامعه و ابعاد مختلف آن نیاز به برنامه های کارشناسی شده دارد اقدامات فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مناسب تا جامعه ای با ویژگی ها و ساختار یک سیستم استاندارد شکل گرفته و محیطی ایده آل برای زندگی افراد باشد.^۲

انتقال ارزش های اساسی و الهی جامعه در کانون اصلی توجه نظام آموزشی قرار دارد، به گونه ای که مدرسه دانش آموزان را متعهد می سازد ارزش های جامعه را درونی سازند. کودک باید به خوبی تحت سرپرستی و تربیت مربیان قرار گیرد تا استعدادهای او شکفته و تربیتش کامل شود و به مراحل والای انسانی دست یابد. تربیت دینی و مذهبی از مهم ترین و اساسی ترین جنبه های تعلیم و تربیت است که از نهاد خانواده آغاز می شود و در مدارس و دیگر ارگان های آموزشی ادامه می یابد؛ یکی از معمول ترین شیوه های آموزش و پرورش اعتقادات مذهبی، بیان آن ها از زبان معلمان و مربیان است، زیرا کودک با معلم یا مربی، بهتر و راحت تر ارتباط برقرار می کند و تأثیر نقش این افراد، در روحیه و ذهن بشر غیر قابل انکار است.^۳

اگر دانش آموز مفاهیم دینی و ارزشی را که در کلاس می آموزد، در رفتار معلم و شیوه عمل و منش وی مشاهده کند، نه تنها او را به منزله یک الگو استفاده می کند؛ بلکه برای پایداری شناختی، عاطفی و شخصیتی خود نیز بهره می گیرد، ولی اگر دانش آموز آموخته های خود را در معلم نبیند، دچار ناهماهنگی و تضاد شناختی و ارزشی می شود؛ بنابراین ضروری است که معلم به مثابه در دسترس ترین الگوی تربیتی، نقش خود را برای دانش آموز ایفا کند.^۴

امروزه با توجه به برگزاری کلاس ها در فضا های گوناگون مجازی و وارد شدن رسانه به عرصه تدریس اهمیت رسانه در امر تربیت بیش از پیش احساس می شود . دانش آموزان زمان زیادی را برای آموزش در این فضا سپری می کنند. بنابر این هم معلمان و محیط آموزشی با تهیه رسانه های صوتی و تصویری مناسب و هم

^۱ محمد دشتی، مسئولیت تربیت، ص ۱۱۲

^۲ شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۱۷۵؛

^۳ صابری.علی.(۱۳۹۶). تعریف جامعه سالم ، مجله علمی تخصصی روانشناسی، علوم تربیتی و علوم اجتماعی، آبان ماه ۱۳۹۶.

^۴ کردی، عبدالرضا.(۱۳۷۸). نیاز و انگیزه در تربیت دینی دانش آموزان ابتدایی، مجله رشد آموزش ابتدایی، سال سوم، شماره ۱۷.

د. لزوم مراقبت برای حفظ ایمان فرزندان

بسیاری اوقات خانواده ها در راه وصول فرزندان به ایمان، شوق و رغبت نشان می دهند و با هرزحمتهای آن را بدست می آورند و قلب آنان به نور ایمان منور می گردد، حال اگر خواسته باشند از آثار و ثمرات فراوان آن بهره مند باشند، باید در آن ها حالت مراقبت ایجاد کنند و نگذارند آنچه که ایمان را فاسد می کند به سراغ آنها بیاید و در واقع مواظب عوامل مخرب و آفت های ایمان باشند، بنابراین هر چند که به دست آوردن ایمان سعادت است بلند مرتبه که شاید بسیاری از آن محروم باشند لیکن سعادت برتر آن است که بتوان آن را حفظ و نگهداری کرد. حق نداریم فرزندان را رها کنیم. سعی تان این باشد که ایمانشان را حفظ کنید. کاری نکنید که ایمان جوانتان، دختر و پسر تان به مبانی شما متزلزل شود. گاهی انسان با دست و زبان بی مهار و بیرون از کنترل و با عمل غلط خودش کاری می کند که جوان خود را از دین و مبانی دینی و اعتقادات و اصول دور می کند؛ او را بی اعتقاد می کند. ما چنین کسانی را داشتیم؛ از هر دو طرف هم ممکن است. گاهی با سختگیری های بیجا ... بعضی هم از آن طرف با بی مبالایی ها و لاپالایی گری ها و امکانات بی حساب در اختیار بچه ها گذاشتن و از هر غلط آنها با اغماض چشم پوشی کردن، بچه ها را با دست خود طرد می کنند؛ در نتیجه بچه فاسد و خراب می شود. باید با منطق و برخورد صحیح و مهربانانه با فرزندان برخورد کرد. «قوا انفسکم و اهلیکم»! جوان و همسر تان را باید حفظ کنید؛ این جزو وظایف شماست. این، اثر تشدید کننده دارد؛ یعنی وقتی در خانواده ای، جوان یا یک عضو خانواده خدای نکرده نقطه ی ضعفی پیدا کرد؛ مثل لکه ی سیاهی شد روی دندان، و مینای دندان در این نقطه خراب شد، بتدریج روی ذهن مخاطبهای خودش و پدر و مادرش اثر می گذارد و همین طور اثرهای متقابل تشدید کننده دارد؛ در نتیجه آن حقیقت و معنویت را از دست می دهد.^۲

قرآن کریم سوره تحریم ایه ۶^۱

بیانات در دیدار کارگزاران نظام، ۸۳/۸/۶^۲

نتیجه گیری

از آنجا که تربیت دینی کودکان موضوع مهمی می باشد رهبری توصیه به توجه هر چه بیشتر به سند تحول بنیادین در این زمینه می کند . موضوعی که در مورد آن غفلت شده است . از دید رهبری خانواده به عنوان نخستین هسته این تعلیم و تربیت نقش مهمی ایفا می کند . در خانواده گاهی اثر گذاری به صورت غیر مستقیم صورت می گیرد و خانواده شاید آگاه نباشد که برخی رفتار های او به صورت غیر مستقیم چه اثری می تواند بر تربیت بگذارد . خانواده باید تمام تلاش خود را برای حفظ ایمان فرزند به کار گیرد و در این امر بکوشد . آموزش و پرورش به عنوان نهاد رسمی آموزش در کشور در این زمینه نقش بسیار مهمی ایفا می کند . وظیفه مهم معلمان در امر تعلیم و تربیت به عنوان عامل نظام تعلیم تربیت غیر قابل انکار بوده و کودک باید در نظام آموزشی به خوبی تحت سرپرستی قرار گیرد. از طرفی ارتباط بین خانواده و مدرسه نیز باید مورد توجه قرار گیرد . بهره گیری درست از رسانه چه در محیط آموزشی چه در خانواده در انتقال ارزش ها بسیار حائز اهمیت است . نتایج این تحقیق نشان می دهد که شناسایی و تحلیل چالش ها و فرصت های موجود در دو نهاد خانواده و مدرسه ، به منظور تقویت تربیت دینی و ایجاد محیطی مناسب برای رشد و شکوفایی جوانان، ضروری است. در نهایت، این مقاله بر اهمیت حمایت از معلمان و والدین و فراهم کردن شرایط مناسب برای رشد و توسعه تربیت دینی و اهمیت سند تحول بنیادین تأکید می کند تا بتوان به بهترین نحو ممکن به وظایف خود در این زمینه عمل کرد.

منابع

- قرآن کریم سوره تحریم ایه ۶
- ابراهیم امینی، آیین تربیت، ص ۱۰۱
- بیانات در اجتماع زنان خوزستان (۲۰/۱۲/۱۳۷۵).
- بیانات رهبر انقلاب در جلسه درس خارج فقه، (۹۱/۱۱/۲۳).
- بیانات در اجتماع زنان خوزستان، (۷۵/۱۲/۲۰).
- بیانات در دیدار معلمان استان فارس (۱۲/۰۲/۱۳۸۷).
- بیانات در دیدار کارگزاران نظام، (۸۳/۸/۶).
- پارسا محمد، روان شناسی تربیتی، انتشارات سخن، ۱۳۷۴، ص ۱۷۶ - ۴۱۱۸۶ - ناصر مکارم شیرازی و دیگران، پیشین، ج ۶، ص ۵۵ - ۵۶؛
- حدیث ولایت، ج ۹، ص ۶۳؛ به نقل از: تعلیم و تربیت از دیگاه مقام معظم رهبری، ج ۱، ص ۲۴۶
- حسین بن محمد راغب اصفهانی . مفردات الفاظ القرآن و بیروت . دار القلم . ص ۳۴۰
- دشتی محمد ، مسئولیت تربیت، ص ۱۱۲
- سخنرانی در جمع اعضای انجمن اسلامی وزارت بهداری و بهزیستی، ۲۶ / ۴ / ۵۸، کتاب سیمای زن در کلام امام خمینی (ره)
- .شریعتمداری علی ، روانشناسی تربیت، ص ۲۱۲-۲۱۵
- صابری.علی.(۱۳۹۶). تعریف جامعه سالم ، مجله علمی تخصصی روانشناسی، علوم تربیتی و علوم اجتماعی، آبان ماه ۱۳۹۶.
- عاملی شیخ حر، وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۱۷۵
- عباسی مصطفی ، نقش اسوه ها در تعلیم و تربیت، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۱، ص ۴۱ به بعد

فرجاد، محمدحسین. (۱۳۷۶). آسیب شناسی اجتماعی و جامعه شناسی انحراف، تهران: نشر بدر.

فرهنگ و تهاجم فرهنگی، ص ۴۰۴؛ به نقل از: تعلیم و تربیت از دیدگاه مقام معظم رهبری، ج ۱، ص ۲۴۸.

کردی، عبدالرضا. (۱۳۷۸). نیاز و انگیزه در تربیت دینی دانش آموزان ابتدایی، مجله رشد آموزش ابتدایی، سال

سوم، شماره ۱۷.

کلینی محمد بن یعقوب ، اصول کافی، ج ۱، ص ۱۸ و ج ۸ ص ۱۱۷۷

مجلسی محمدباقر، پیشین، ج ۵، ص ۱۹۸.

ماهرزاده، طیه. (۱۳۸۰). تربیت دینی چرا و چگونه؟، مجله پیوند، شماره ۲۶۱-۲۶۲

معین محمد. فرهنگ معین . انتشارات امیر کبیر

موریس دبى، مراحل تربیت، ترجمه کاردان، انتشارات دانشگاه، ۱۳۷۴، ص ۷۳

نهج البلاغه حکمت ۷۳ و ۳۵۹

میگنا . پایگاه خبری روانشناسی و تاب آوری .مدرسه خوب چه ویژگی هایی دارد

